

Mục lục

Lời nói đầu..... 10

Độc *Hồi ức đến tương lai*: Khát vọng vì một Việt Nam phát triển.....15

Hà Dương Tường

Tổng luận: *Hồi ức đến tương lai*19

Trần Văn Thọ

Đóng góp to lớn của GS Trần Văn Thọ cho quan hệ Nhật-Việt 33

Đại sứ Umeda Kunio

PHẦN I. NHỚ VỀ KỶ NIỆM..... 37

Ông nội tôi..... 38

Người anh kết nghĩa 44

Tìm lại dấu xưa Tự lực Văn đoàn 50

Tập vở Quốc văn theo thầy giáo hơn 30 năm..... 62

Kỷ niệm về sách 69

Thuở chép thơ Đình Hùng..... 77

Gặp những câu thơ hay..... 87

Chiều mưa biên giới ở hai đầu đất nước 94

Nhớ lại một thời Bolero..... 98

Dòng sông Kanda đi vào thi ca Nhật Bản 109

Kỷ niệm với tình khúc *Người yêu dấu ơi* 115

Câu thơ hy vọng vượt đại lục xuyên thế kỷ..... 121

Tiếng thu Việt Nam và tiếng thu Nhật Bản..... 123

Một cảm nhận về thơ: Thơ cũ, thơ mới, thơ tân hình thức 127

Lần đầu viết sách, báo tại Nhật Bản 135

Hai mươi năm với một tuần báo kinh tế 142

Một đầu xuân khai bút 147

Có hai quê hương để về 150

PHẦN II. GƯƠNG SÁNG XƯA NAY157

Xác lập tinh thần Nguyễn Trãi trong quan hệ Việt-Trung	158
Từ xuân Quang Trung đến thế kỷ 21.....	164
Thời bình của Trần Hưng Đạo và Võ Nguyên Giáp.....	172
Tinh thần Võ Văn Kiệt: Kỷ niệm với chú Sáu Dân.....	175
Tưởng nhớ Giáo sư Phan Huy Lê.....	182
Anh Trần Đức Nguyên – Trí tuệ, Công tâm và Tình cảm	190
Kỷ niệm với Giáo sư Okita Saburo và quá trình thành lập VAPEC	196
Kỷ niệm với nhà văn Võ Hồng.....	203
Kỷ niệm với nhà thơ Việt Phương	205
Giáo sư Cao Huy Thuần và xứ Quảng	208
Tiệc thương bạn quý Huỳnh Bửu Sơn	213
Đọc hồi ký Phan Chánh Dưỡng	220
Đọc hồi ký Võ Quang Huệ	224
Đọc Tuyển tập Huy Nam	229

PHẦN III. NHỮNG NỖ ĐƯỜNG GẮN XA 233

Văn hóa, nhân cách lãnh đạo và vận mệnh đất nước	234
Tốc độ xoay chuyển vận mệnh đất nước.....	239
Cuộc cách mạng tháng Tư đã cứu LDP.....	245
Nhà nước pháp quyền và quốc gia thượng đẳng	249
Anh hùng trong thời đại phát triển.....	253
Quan chức Nhật khi công du nước ngoài.....	259
Tinh thần võ sĩ đạo Nhật Bản	262
Dịch thuật và tinh thần cầu học thời Minh Trị	265
Khi lãnh đạo và trí thức cùng nhìn một hướng	271
Một trăm bao gạo vì sự nghiệp giáo dục.....	276
Một đại học tư lý tưởng thời Minh Trị	280
Tính ưu việt của Đại học Harvard	284
Bài giảng cuối cùng của tôi ở Đại học Waseda	288
Tàu Titanic và thiếu gia ở Đại học Harvard	300
Trường Tiểu học Junko và tôi	303

Shibusawa Eiichi: Đỉnh cao tinh thần doanh nghiệp	306
Văn hóa kinh doanh	310
Từ Maybach 62 nghĩ về Matsushita Konosuke	315
Mùa nhân sự tại một tổ chức Nhật Bản	318
Độc Hồi ký Abe Shinzo	321
<i>Phụ lục 1: Cảm nhận về diễn văn từ chức của Thủ tướng Abe Shinzo</i>	330
<i>Phụ lục 2: Những mẫu chuyện cảm động giữa hai thủ tướng Nhật</i> <i>Abe Shinzo và Noda Yoshihiko</i>	332
Hoàng Sa bị ngụy tạo lịch sử	334
Bài học minh định chủ quyền biển đảo.....	337
Phong trào Đông Du xưa và nay.....	340
Từ Tokyo nhìn lại 40 năm.....	348
Từ Seoul nhìn về Việt Nam	353
Chút tâm tình với ASEAN	357
Một thoáng Manila.....	364
Olympic và sức mạnh quốc gia.....	369
Vị trí Việt Nam trong đối ngoại Nhật Bản	373

PHẦN IV. ĐỂ ĐẤT NƯỚC ĐI LÊN..... 377

Chuẩn bị đêm trước cho một kỷ nguyên mới	378
Xây dựng nhà nước kiến tạo phát triển.....	385
Nghệ thuật xây dựng, thực thi chính sách	389
Thi tuyển quan chức nhà nước.....	395
Tự trọng của quan chức.....	399
Đào tạo và cấp bằng tiến sĩ: Ý kiến từ 1997.....	402
Giáo dục đại học: Ý kiến từ 1997	412
Đổi mới sáng tạo và nhân tài người Việt ở nước ngoài	418
Đã phá một cách sáng tạo để doanh nghiệp phát triển.....	423
Tinh thần dân tộc của doanh nhân	429
Kinh tế tự chủ trong thời đại mới.....	434
Suy nghĩ về vấn đề an ninh kinh tế	439
Điều chỉnh hội nhập và củng cố nội lực	445

Quan hệ Việt-Trung thời đại mới.....	452
Sức mạnh cứng, sức mạnh mềm.....	459
Một xã hội nhân văn.....	464
Văn hóa thuốc lá	468
Điều kiện của một đô thị lý tưởng	475
Đạo đức và kinh tế thị trường.....	480
Phát triển và hạnh phúc.....	485
LỜI BẠT	490
"Phải phát triển cho thế giới biết người Việt Nam là dân tộc có trí tuệ"	
là thông điệp ấn tượng nhất đối với tôi khi đọc cuốn sách <i>Hồi ức đến tương lai</i> của Giáo sư Trần Văn Thọ	491
<i>PGS. TS Nguyễn Hồng Sơn</i>	
Một mẫu hình người trí thức chân chính.....	493
<i>Phạm Chi Lan</i>	
Trần Văn Thọ – một tấm lòng với "quê hương ngàn dặm"	496
<i>GS TS Huỳnh Như Phương</i>	
Đọc <i>Hồi ức đến tương lai</i> : Suy ngẫm về văn hóa, giáo dục và con đường phát triển của Việt Nam.....	499
<i>Lại Nguyên Ân</i>	
<i>Hồi ức đến tương lai</i> : Chút tâm tưởng bên một tập sách.....	502
<i>TS Nguyễn Nam</i>	
Đàn Chim Việt và cánh chim lạc quan không mỏi	506
<i>Phúc Tiến</i>	
Hồn quê theo ngọn mây tần xa xa	511
<i>TS Huỳnh Văn Hoa</i>	
Trần Văn Thọ, tâm hồn đầy cảm xúc và tình tự quê hương.....	516
<i>TS Nguyễn Xuân Xanh</i>	
Một tấm lòng tha thiết với quê hương.....	518
<i>TS Mai Đức Lộc</i>	

Lời nói đầu

Tập sách này gồm những bài viết tương đối nhẹ nhàng, phần lớn có tính văn nghệ, bút ký, ngoài những bài bàn về giáo dục, kinh tế. Những bài bàn về kinh tế cũng không đi sâu vào chuyên môn và thường kết nối với lịch sử, văn hóa để dễ chuyển đi các thông điệp cần thiết. Những năm gần đây, nhất là từ khi qua tuổi cổ lai hy, tôi lại thích viết về kỷ niệm, kỷ niệm trong giao lưu với các bậc tiền bối hay hồi ức về người thân, về bạn bè, về văn thơ, âm nhạc.

Học xong trung học ở Quảng Nam, tôi vào Sài Gòn ghi danh ở Văn khoa nhưng mới được khoảng nửa năm thì đi du học với học bổng của Chính phủ Nhật. Khi rời xa quê hương ở tuổi đôi mươi, tôi mang theo tâm tình, hình ảnh của đất nước Việt Nam, những hình ảnh phần lớn hình thành qua sách vở về lịch sử, về văn hóa, văn học hay âm nhạc. Những hình ảnh đó in sâu vào tiềm thức, hun đúc thành tự hào dân tộc, thành tình yêu quê hương và khi viết về những vấn đề thời sự liên quan kinh tế, giáo dục hay chính trị, tự nhiên những hình ảnh ấy lại hiện về và được kết nối vào nội dung bài viết. Chẳng hạn, khi bàn về cơ cấu mâu dịch giữa nước ta và Trung Quốc, phản ánh tình trạng chậm tiến của Việt Nam, tôi liền tưởng đến *Bình Ngô Đại cáo* và viết bài kêu gọi chúng ta phải nỗ lực phát triển, để có thể ngang hàng với nước láng giềng phương Bắc (bài “Xác lập tinh thần Nguyễn Trãi trong quan hệ kinh tế Việt-Trung”). Hoặc khi bàn về anh hùng trong thời đại phát triển, tôi mong là các lãnh đạo và quan chức thời nay sẽ hết mình vì đất nước, để vài mươi năm sau, khi tóc đã bạc, cùng ngồi uống rượu bên Hồ Hoàn Kiếm và say sưa nói chuyện về thành quả ngoạn mục của quá trình phát triển vừa qua trong đó có vai trò quan trọng của chính họ. Hình ảnh này được phác họa khi liền tưởng đến hai câu thơ về chiến công hiển hách

của vua tôi nhà Trần: “Người lính già đầu bạc, kể mãi chuyện Nguyên phong”. Tôi cũng cảm thấy rất hạnh phúc khi viết những bài về thơ văn, âm nhạc hay những kỷ niệm thời còn nhỏ ở Việt Nam.

Ở Nhật Bản, ngoài nghiên cứu kinh tế tôi cũng yêu mến văn hóa, lịch sử của xứ mặt trời mọc. Nhật Bản đi trước Việt Nam khá xa trong quá trình phát triển nên có nhiều kinh nghiệm phong phú mà nước ta có thể tham khảo. Trong những bài viết bàn chuyện thời sự của Việt Nam như đào tạo quan chức, tinh thần thượng tôn pháp luật, văn hóa kinh doanh, hòa hợp dân tộc, v.v., tôi thường giới thiệu những hình tượng Nhật Bản trong quá khứ.

Trong mấy mươi năm qua, tôi có dịp đi thăm nhiều nước ở Bắc Mỹ, Phi châu, Âu châu và Á châu. Trong sách này in lại những bút ký về Hàn Quốc, một tấm gương phát triển ngoạn mục với tinh thần dân tộc cao độ, và các nước ASEAN là những nơi gợi sự đồng cảm lân bang và cảm nhận về các yếu tố cơ bản của một nước muốn phát triển. Gần một năm làm việc ở Đại học Harvard, ngoài những thu hoạch về chuyên môn, đây còn là dịp để trực tiếp hiểu thế nào là một đại học lý tưởng và thái độ nhân văn của những người góp phần xây dựng đại học. Những chuyến đi khác mà các bài viết liên quan không in trong sách này gồm Trung Quốc (nhiều lần), Úc châu, Canada, thăm Hungary và đi dạo bên bờ sông Danube, thăm Pháp, Bỉ, Đức và Johannesburg của Nam Phi, Nairobi của Kenya. Mục đích các chuyến đi phần lớn tham gia hội nghị hoặc điều tra kinh tế, nhưng đều là những dịp gợi suy nghĩ về con đường phát triển của Việt Nam.

Trong những bài liên quan giáo dục in trong sách này có cụm bài về vấn đề đào tạo và cấp văn bằng tiến sĩ. Độc giả sẽ thấy, tôi đã cảnh báo tình trạng dễ dãi và hiểu sai về văn bằng tiến sĩ cũng như đưa đề nghị cải cách cụ thể từ gần 30 năm trước (bài báo đầu tiên tôi viết về vấn đề này đăng trên *Nhân Dân* số ra ngày 17/7/1997). Tôi hãnh diện là người đầu tiên đặt ra vấn đề quan trọng này nhưng cũng không vui khi thấy tình hình hiện nay vẫn chưa được cải thiện nhiều.

Hầu hết những bài viết trong tập sách này đều đã đăng trên các báo, chủ yếu là báo phát hành trong nước. Ở cuối mỗi bài có ghi xuất xứ và ngày xuất hiện trên báo. Riêng về những bài gây tiếng vang lớn, nhiều báo khác đăng lại hoặc trích dẫn, thì được giới thiệu chi tiết ấy ở đầu bài. Nhiều bài được cập nhật số liệu và/hoặc bổ sung những sự kiện liên quan xảy ra sau khi bài đăng lên báo. Nhìn lại, tôi rất ngạc nhiên thấy mình cộng tác với nhiều báo trong nước, có thể nói là hầu hết các tờ báo lớn (và tạp chí). Thử kể ra, có thể chưa đầy đủ, những tờ báo và tạp chí đã đăng bài viết hoặc bài trả lời phỏng vấn của tôi trong mấy chục năm qua: *Thời báo Kinh tế Sài Gòn* (bây giờ là *Tạp chí Kinh tế Sài Gòn*), *Tuổi Trẻ* (và *Tuổi Trẻ Chủ Nhật*), *Thanh Niên*, *Người Đô Thị*, *Doanh nhân Sài Gòn* (và *Doanh nhân Sài Gòn cuối tuần*), *VietNamNet*, *VnExpress*, *Nhân Dân*, *Quân đội Nhân dân*, *Sài Gòn Giải phóng*, *Dân Trí*, *Lao Động*, *TheLeader*, *Tia Sáng*, *Đà Nẵng* (và *Đà Nẵng cuối tuần*), *Quảng Nam*, *Đặc san Khoa học và Phát triển thành phố Đà Nẵng*. Trong số đó, nhiều báo và tạp chí đã đăng hàng chục bài viết của tôi. Ở hải ngoại, không kể những tạp chí hay trang mạng đăng lại các bài xuất hiện trên báo trong nước, nhiều bài gốc đã đăng trên *Diễn Đàn* (Paris) và hầu hết các bài đã đăng báo trong nước được đăng lại (thường có bổ sung) trên *Exryu Cuối Tuần* (ERCT) là trang mạng của cựu sinh viên du học tại Nhật. Nhân đây tôi xin cảm ơn ban biên tập các báo và tạp chí kể trên đã tạo cơ hội để tôi phát biểu ý kiến về các vấn đề phát triển của đất nước chúng ta và để tôi ghi lại cảm xúc về văn thơ, âm nhạc hay kỷ niệm với các bậc tiền bối và bạn bè.

Khi viết mấy dòng này tự nhiên nhớ đến những bạn trong ban biên tập những tờ báo đặc biệt đã đăng rất nhiều bài viết của tôi, hiện nay phần lớn đã về hưu hay chuyển sang công việc khác: Nguyễn Vạn Phú (*Thời báo Kinh tế Sài Gòn*), Huỳnh Sơn Phước (*Tuổi Trẻ*), Hoàng Hải Vân (*Thanh Niên*), Trần Trọng Thức (*Doanh nhân Sài Gòn cuối tuần*), Nguyễn Anh Tuấn và Bùi Việt Lâm (*VietNamNet*), Hồng Phúc (*VnExpress*), Hà Dương Tường (*Diễn Đàn*), Mai Đức Lộc (*Đà Nẵng*), v.v.. Đó là những người đã tích cực yêu cầu, khuyến khích tôi viết về những vấn đề trong

nước quan tâm. Mấy năm gần đây, Nguyễn Đào Vĩnh Huy (*Người Đô Thị*) đặc biệt tích cực đăng những bài viết ghi lại hoài niệm của tôi về nhạc và thơ. Tôi đăng bài trên *Nhân Dân* tương đối ít nhưng ở đây muốn ghi lại kỷ niệm với ký giả Hà Hồng, người đã tích cực khuyên tôi viết bài chỉ ra những vấn đề nghiêm trọng trong việc đào tạo và cấp bằng tiến sĩ. Như đã nói ở trên, đây là ý kiến đầu tiên về vấn đề này. Bài viết ấy đã gây tiếng vang lớn như tôi có kể lại trong sách.

Tập sách này không thể ra đời nếu không có gợi ý và hợp tác nhiệt thành của nhà báo Mai Đức Lộc, người tôi có quan hệ thân tộc rất gần mà tôi gọi là bác tuy tôi lớn tuổi hơn. Nhưng bác Lộc không phải chỉ thân thiết vì họ hàng mà quan trọng hơn, bác là tri kỷ, là “đồng chí” vì bác là người đọc tất cả các bài của tôi ngay sau khi báo phát hành, và cho biết ý kiến, cảm tưởng mà tôi thấy chẳng những phản ánh đúng với thông điệp chính của bài viết mà đôi khi bàn đến những khía cạnh sâu xa hơn. Việc phát hành tập sách lần này xuất phát từ sáng kiến của bác Lộc, khuyên tôi nên tập hợp các bài viết chủ yếu ngoài kinh tế để in thành sách và bác là người góp ý về bố cục, lo việc trình bày hình thức, làm việc với nhà xuất bản, v.v.. Với nhãn quan nhạy bén của một nhà báo, bác Lộc còn gợi ý đặt lại tên các bài viết cho thích hợp hoặc gây ấn tượng hơn. Ngoài ra, trong đại gia đình còn có em trai Trần Văn Nam, giáo sư Đại học Đà Nẵng, và trong tiểu gia đình có người bạn đời, Dương Thị Tuyết Minh, cũng đóng góp vào nội dung của nhiều bài viết trong sách này. Đặc biệt, Nam đọc trước nhiều bài về văn nghệ, về giáo dục và góp nhiều ý hay. Tuyết Minh (Quỳnh Chi) là tác giả của nhiều bài thơ dịch (có in trong sách) từ các nhạc phẩm của Nhật là chủ đề của một số bài viết in ở đây, và cũng góp ý cho bản thảo của nhiều bài viết về thơ, về âm nhạc.

Bạn bè luôn là nguồn vui. Tôi luôn cảm thấy hạnh phúc khi thấy mình có nhiều bạn thân ở trong và ngoài nước. Trong những người đã từng đọc nhiều bài viết của tôi trên báo, các anh chị Phạm Chi Lan, Hà Dương Tường, Nguyễn Hồng Sơn, Huỳnh Như Phương, Lại Nguyên

Ân, Nguyễn Nam, Phúc Tiến, Huỳnh Văn Hoa, Nguyễn Xuân Xanh và Mai Đức Lộc đã viết cảm tưởng và được in chung trong tập sách này. Nhân dịp này, tác giả xin cảm ơn tình cảm của các bạn góp mặt trong sách cũng như của nhiều bạn bè khác.

Cuối cùng, tác giả xin cảm ơn Nhà xuất bản Đà Nẵng và Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam, đặc biệt các bạn Nguyễn Cảnh Bình, Trần Hoài Phương và Vũ Dung đã tổ chức biên tập và lo các thủ tục cần thiết để cho ra đời tập sách này.

Tokyo, một chiều xuân 2025,
TRẦN VĂN THỌ